

Geliş Tarihi (Received):
13.10.2024
Kabul Tarihi (Accepted):
27.12.2024

Araştırma Makalesi/Research Article

UNESCO Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi'ne Karşılaştırmalı Bakış: Moğolistan, Uganda, Çin ve Türkiye Örnekleri

Pınar Kasapoğlu*

Kasapoglu, P., Türk Folklor Araştırmaları. 2025, Sayı: 370, 169-190.

e-ISSN 3023-4670. DOI: 10.61620/tfa45. <https://turkfolklorarastirmalari.com>

Öz

UNESCO tarafından 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (SOKÜM)", Aralık 2024 tarihi itibarıyla, 183 Taraf Devlet tarafından imzalandığı günden bu yana uluslararası alanda en çok ilgi çeken kültür sözleşmelerinden biri olmuştur. Sözleşme bağlamında oluşturulmuş "SOKÜM Listeleri", Taraf Devletlerin kültürel miras unsurlarının korumaya yönelik çalışmalarının uluslararası alanda görünen yüzü olmuştur. En çok ilgi gören "İnsanlığın SOKÜM Temsilî Listesi (TL)" olmak üzere; giderek önemi ve gerekliliği konusu sıkça vurgulanan "Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi (AKL)" ve "Korumanın İyi Uygulamalar Kaydı (İUK)" söz konusu listelerdir. Sözleşme'nin bir kültürel miras unsurunu en hızlı şekilde koruma ve yaşatma mantığına en uygun liste, AKL'dir. Sözleşmenin

¹ Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi'ne en fazla unsur sayısı kayıtlı olan ve makalede örnek olarak ele alınan Moğolistan, Uganda, Çin ve Türkiye'ye ait unsurlara ilişkin envanter bilgilerine, katılımcı topluluklara ait belgelere, Periyodik Raporlara, ICH-10 formlarına ve fotoğraflara UNESCO SOKÜM resmi ağ sayfasından ulaşılmıştır: <https://ich.unesco.org/en/lists>. Ayrıca, söz konusu unsurla ilgili detaylı her belge, form ve bilgi kaynağı kaynakçada belirtilmiştir.

* Doç. Dr., Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Halkbilimi Bölümü öğretim üyesi/ Ankara University, Faculty of Language and History Geography, Department of Folklore pkasapoglu@ankara.edu.tr, ORCID No: 0000-0003-0106-368X.

karar verici organı olan Komite'nin son yıllarda TL'de oluşan yoğunluktan dolayı söz konusu Taraf Devlet/ler'in listelerde kayıtlı olan unsur sayılarını da göz önünde bulundurarak, önceliği AKL'ye ve İUK'a verdiği bilinmektedir. Herhangi bir unsurun AKL'ye kayıt ettirilebilmesi için Komite tarafından yapılan değerlendirmelerde, unsurun sürdürülebilirliğine ve uygulanabilirliğine dikkat edilmektedir. Ayrıca, bu mirası korumaya yönelik araçların bulunup bulunmadığı; geleneksel bilgi taşıyıcılarının, yerel yöne-timlerin, belediyelerin ve STK'ların katkıları; aktarımın ne derece gerçekleştirilebildiği ya da küreselleşme nedeniyle kaybolma riskinin ne boyutta olduğu gibi kriterlerin değerlendirilme sürecinde önemli olduğu görülmektedir. Türkiye'nin AKL'de, Aralık 2024 itibariyle, "Islık Dili", "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği" ve "Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar" başlıklı üç unsuru bulunmaktadır. AKL'ye kayıtlı unsur sayısı en fazla olan üç ülke, Moğolistan, Uganda ve Çin'dir. Komite'nin korumaya yönelik yaklaşımları ve uygulama süreçlerinde değerlendirme kriterleri dikkate alındığında AKL'deki unsurların önemi ve değeri kadar, sayıca da artacağı öngörülebilir. Bu makalede, Türkiye'nin AKL'de yer alan üç unsuruna ek olarak, listeye kayıtlı unsur sayısı en fazla olan ilk üç ülkeden farklı SOKÜM alanlarına dâhil birer örnek seçilerek bu unsurların koruma süreçlerinde yerel yönetimlerin önemi ve katkıları aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar sözcükler: acil koruma gerektiren SOKÜM listesi, Moğolistan, Uganda, Çin, Türkiye, yerel yönetimler

A Comparative Look at the List of ICH in Need of Urgent Safeguarding of UNESCO Examples of Mongolia, Uganda, China and Türkiye

Abstract

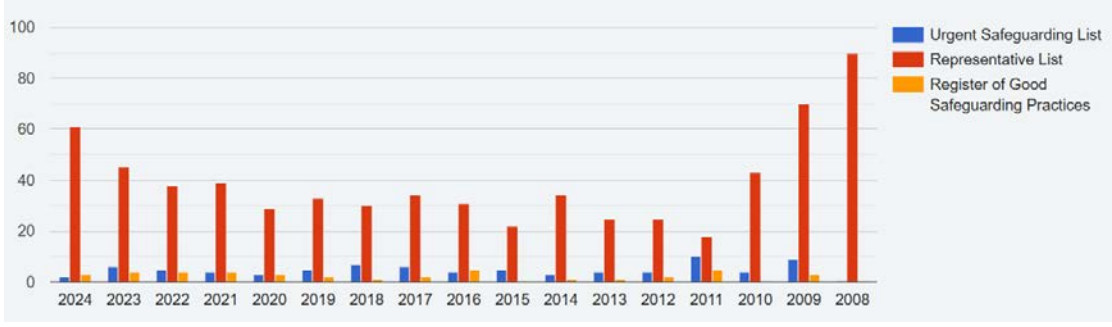
The "Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage", (ICH) adopted by UNESCO in 2003, has been one of the cultural conventions that has attracted the most international attention since the day it was signed by 183 State Parties, as of December 2024. "ICH Lists" created within the context of the Convention have become the visible face of the State Parties' efforts to safeguard cultural heritage elements in the international arena. The most popular list is the "Representative List of the ICH of Humanity (RL)". "List of ICH in Need of Urgent Safeguarding (NUS)" is the importance and necessity of which are frequently emphasized, and "Register of Good Safeguarding Practices (GSP)" are the ICH Lists. The list that best suits the logic of the Convention to safeguard and preserve a cultural heritage element as quickly as possible is the Urgent Safeguarding List. It is known that the Intergovernmental Committee, which is the decision-making body of the Convention, has given priority to the Urgent Safeguarding List and the Register of Good Practices, taking into account the number of elements registered in the lists of the State Parties, due to the density in the Representative List in recent years. In the evaluations made by the Committee in order for any element to be registered on the Urgent .Safeguarding List, attention is paid to the viability of the element,

the applicability of the protection plan and their adequacy. Additionally, whether there are tools to preserve this heritage; The contributions of traditional knowledge carriers, local governments, municipalities and NGO's are taken into account. Also, it is seen that criteria such as the extent to which the transfer can be achieved or the extent of the risk of loss due to globalization and social-environmental transformation processes are also prioritized in the evaluation process. There are three heritage elements registered from Türkiye, in the Urgent Safeguarding List as of December 2024, namely "Whistling Language", "Traditional Ahlat Stone Workmanship" and "Traditional knowledge, methods and practices concerning olive cultivation". The three countries with the highest number of elements registered on the Urgent Safeguarding List are Mongolia, Uganda and China. Considering the Intergovernmental Committee's approaches to safeguarding and its decisions on evaluation criteria in implementation processes, it can be predicted that the elements on the Urgent Safeguarding List will increase in number as well as their importance and value. In this article, in addition to the three elements in Turkey's Urgent Safeguarding List, an example from the first three countries with the highest number of elements registered on the list is selected, also the importance and contributions of local governments in the safeguarding processes of these elements have been tried to be conveyed.

Keywords: List of ICH in Need of Urgent Safeguarding, Mongolia, Uganda, China, Türkiye, local governments

UNESCO'nun 2003 yılında kabul edilen "Somut Olmayan Kültürel Mirasın (SOKÜM) Korunması Sözleşmesi" metninin IV. Bölümü'nde yer alan "Uluslararası Düzeyde Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması" başlığı altında Sözleşme'nin görünürlüğünü arttıran "SOKÜM Listeleri" yer almaktadır. Sözleşme'ye göre, 16. maddede "İnsanlığın SOKÜM Temsilî Listesi"; 17. Maddede "Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi" ve 18. Maddede "Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı" bulunmaktadır. Bu listeler arasında, Temsilî Liste Sözleşme'ye yönelik görünürlük, Acil Koruma Listesi korumaya yönelik değerlilik ve Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı ise topluluk katılımına yönelik güvenirlilik katması bakımından öne çıkmaktadır (Oğuz 2017: 5).

Aralık 2024 itibariyle bu listelere 5 bölgeden kayıtlı 150 Taraf Devlete ait toplam 788 unsur bulunmaktadır. Listelere tek tek bakıldığında, 146 Taraf Devlete ait 667 unsurun Temsilî Liste'ye kayıtlı olduğu görülmektedir. Korumanın İyi Uygulamaları Kaydında 35 Taraf Devlete ait kayıtlı 40 unsur bulunurken, Acil Koruma Listesi'ne kayıtlı 44 Taraf Devlete ait 81 unsur bulunmaktadır (<https://ich.unesco.org/en/lists>).

Şekil 1. Aralık 2024 SOKÜM Liste istatistikleri

(https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&display2=candidature_typeID&display1=inscriptionID&display=stats#tabs)

Listelerde kayıtlı unsur sayılarına bakıldığında yoğunluğun Temsilî Liste’de olduğu ve diğer listelerdeki unsur sayılarının bu listeye nazaran daha az olduğu görölmektedir. Temsilî Liste’ye kayıt ettirilen unsurların Taraf Devletler için bir başarı ölçütü olarak görüldüğü ve “listelere unsur yazdırma yarışına” girildiği (Gürçayır, 2011: 11) eleştirisi de akılda tutularak, Uygulama Yönergesi hazırlık sürecinde Hükümetler Arası Komite’de bu durum eleştirilmiş ve Sözleşme’nin asıl hedefinin Temsilî Liste olmadığı, öncelikle korunması gerekenin Acil Koruma Listesi olduğu üzerinde durulmuştur. Benimsenen bu görüş doğrultusunda Acil Koruma Listesi, Uygulama Yönergesi’nde Temsilî Liste’ye göre daha öncelikli hale gelmiştir (Oğuz, 2017: 12).

Sözleşme’nin bir kültürel miras unsurunu en hızlı şekilde bir an önce koruma ve yaşatma mantığına en uygun liste, Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi’dir. Bu liste, ilgili toplulukların ve Taraf Devletlerin onları hayatta tutmak için acil önlemler alınması gerektiğini düşündüğü somut olmayan kültürel miras unsurlarından oluşur. Bu Listedeki kayıtlar, paydaşların uygun koruma önlemlerini alması için uluslararası iş birliğini ve yardımı harekete geçirmeye yardımcı olur. “Mali kaynakları iyi devletler, miraslarını ulusal düzeyde koruyamama algısı yarattığını varsaydıkları bu listeye kayıt yaptırmada isteksizlik gösterebilir” de, “bu listenin dosya sunma öncelikleri ve kotalar nedeniyle son dönemde Temsilî Listedeki unsur sayısı fazla olan devletlerce daha fazla dikkate alınmaya başlandı” görölmektedir (Oğuz, 2017: 13). Önümüzdeki yıllarda, Hükümetler Arası Komite’nin korumaya yönelik yaklaşımları ve uygulama süreçlerinde değerlendirme kriterleri konusundaki kararları dikkate alındığında Acil Koruma Listesi’ndeki unsurların önemi ve değeri kadar, kayıt edilecek unsur sayılarının da artacağı öngörülebilir.

Dosya inceleme, kültürel miras unsurunun koruma eylem planlarının hızlı işleyebilmesi, istenilen koruma, yaşatma, aktarma, farkındalık yaratma, sürdürülebilirliğini sağlama gibi Sözleşme'nin özellikle üzerinde durduğu kavramlar göz önünde bulundurularak Taraf Devletler'in "unsur ile ilgili dosya hazırlama süreci"ni çok dikkatli gerçekleştirmesi oldukça önemlidir. Hükümetler Arası Komite'nin son yıllarda Temsilî Liste'de oluşan yoğunluktan dolayı dosya incelemede, söz konusu Taraf Devlet/ler'in listelerde kayıtlı olan unsur sayılarını da göz önünde bulundurarak, önceliği Acil Koruma Listesi'ne ve İyi Uygulamaların Kaydı'na verdiği bilinmektedir. Komite bu çalışmalarını daha hızlandırabilmek adına, bir yenilik getirerek Acil Koruma Listesi'ne aday listeler içinde yeni bir düzenleme yaparak "son derece acil durumlar" başlığı açmış ve Uygulama Yönergesi'nde Taraf Devletleri bu konuda uyararak prosedürün daha hızlı işletilebilmesi için bu ayrıntının Komite Bürosu'nun dikkatine sunulması gerektiği belirtilmiştir (Uygulama Yönergesi, 2022: 40).

Bir unsurun Acil Koruma Listesi'ne kaydettirilebilmesi ve öncelikle SOKÜM'ün Korunması İçin Hükümetler Arası Komite'nin 2007'de Çin'de gerçekleşen toplantısında alınan ve Uygulama Yönergesi'nde belirtilen "Acil Korunması Gereken SOKÜM Listesine Alınma Kriterleri"ne uygun olması gerekmektedir (Uygulama Yönergesi, 2022: 30). Ayrıca, 31 Mart 2022'de revize edilen "ICH-01" numaralı form Taraf Devlet/ler tarafından doldurularak bir sonraki yılın başvurularının en geç 31 Mart tarihinde yapılması gerekmektedir.

Savunduğu miras gibi, Sözleşme'nin de "canlı olduğunu", yeni uygulamaları ve yeni çalışma biçimlerini kapsayacak şekilde gelişmekte ve genişlemekte olduğuna vurgu yapılan Uygulama Yönergesi'nde, Temmuz 2022 tarihinden itibaren, Sözleşme'nin uluslararası iş birliğine yönelik olarak 3 temel SOKÜM listesi arasında unsurların aktarılabilereği, böylece her bir unsurun takibinin daha güçlü ve daha akıcı hale gelebileceği dile getirilmiştir (2022:7). Bu nedenle, Temsilî Liste'de yer alan bir unsurun zaman içerisinde "daha acil koruma planları" gerektiği durumlar söz konusu olduğunda Taraf Devlet/ler tarafından bu unsur ile ilgili yeni bir uygulama olarak, "Acil Koruma Listesine Aktarılma Talebi" için doldurulması gereken form "ICH 01 RL" olarak belirlenmiştir. ICH-11 periyodik raporlama formuna eklenen ICH-02 USL- RL Formu ise, Acil Korunması Gereken SOKÜM Listesi'ndeki bir unsurun Temsilî Listesi'ne aktarılmasında kullanılır. Tüm bu bilgilere ek olarak, "Acil Koruma Listesi adaylıkları;

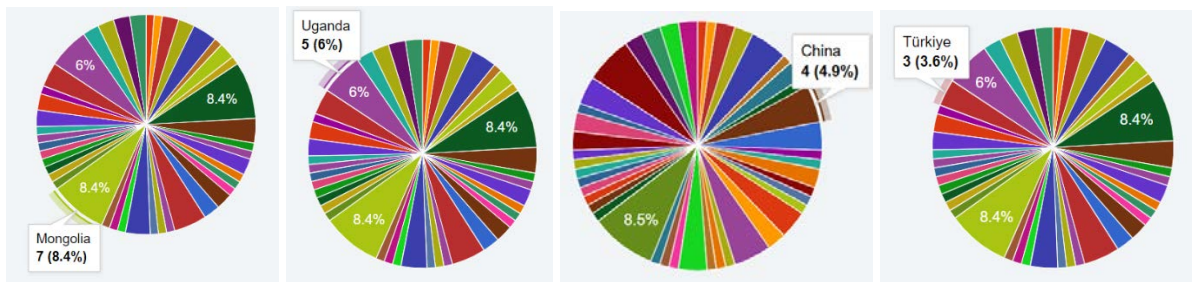
transfer talepleri, Sözleşme'nin ilke ve hedeflerini en iyi yansıtan program, proje ve faaliyet teklifleri; uzatma veya azaltmaların hazırlanması için mali yardım talebi" için doldurulması gereken form ise "ICH-05" olarak belirlenmiştir (Uygulama Yönergesi, 2022: 37). Bu formlarda talep edilen bilgilerin yetkili kurum ve kuruluşlar ile söz konusu unsurun ait olduğu topluluk, grup ya da bireylerin de katkılarıyla eksiksiz ve zamanında doldurulması talep edilmektedir.

Acil Koruma Listesi'nin nasıl işlediğini, koruma çalışmaları açısından nelerin yapıldığını, bu sürecin işleyişinde yetkili kurum ve kuruluşların ne kadar etkili olduklarını, unsur taşıyıcılarının katkılarının önemini daha iyi görebilmek ve karşılaştırabilmek adına Acil Koruma Listesi'ne kaydettirilmiş Türkiye örneği haricinde farklı bazı örnekler ele alınacaktır.

Bu örnekler listeye en çok kaydı bulunan ilk üç ülkeden (Moğolistan (7 unsur), Uganda (5 unsur) ve Çin (4 unsur)ⁱ) farklı SOKÜM alanlarına ait birer örnek seçilmiştir. Seçilen örneklerin farklı alanlardan olması, farklı alanlarda kaybolma riski olan bir unsurun koruma çalışmalarının ne şekilde yapıldığına dair farklı bakış açılarını ve uygulama örneklerini görebilmeye yardımcı olacaktır.

Acil Koruma Listesi'nde Moğolistan, Uganda ve Çin

Acil Koruma Listesi'ne kayıtlı 5 bölgeden 44 Taraf Devlete ait toplamda 81 unsur bulunmaktadır. Bu devletlerden ilk sırada yer alan ülke 7 unsur ile Moğolistan, 5 unsur ile ikinci sırada Uganda ve üçüncü sırada 4 unsur ile Çin'dir.

Şekil 2. Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi İstatistik bilgileri,

([https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&type\[\]=00003&display1=countryIDs&display=stats#abs](https://ich.unesco.org/en/lists?multinational=3&type[]=00003&display1=countryIDs&display=stats#abs))

Moğolistan: Moğol Biyelgee – Moğol Geleneksel Halk Dansları - 2009

Bu unsur, “gösteri sanatları” başlığı altında ele alınan, Moğolistan'ın Khovd ve Uvs Eyaletleri'nde farklı etnik gruplardan oluşan dansçılar tarafından icra edilmektedir. Moğol ulusal danslarının orijinal atası olarak kabul edilen, göçebe yaşam tarzını bünyesinde barındırarak kaynağını buradan alan geleneksel bir dandır. Biyelgee dansları tipik olarak *ger*'in (göçebe konutu) içindeki küçük alanla sınırlıdır ve yarı oturarak veya bağdaş kurarak gerçekleştirilir. El, omuz ve bacak hareketleri, Moğol yaşam tarzının ev işleri, gelenek ve görenekler gibi yönlerinin yanı sıra farklı etnik gruplara bağlı manevi özellikleri de ifade eder. Biyelgee dansçıları etnik grup ve toplumlarına özgü renk kombinasyonları, sanatsal desenler, nakış, örgü, kapitone ve deri tekniklerini içeren kıyafet ve aksesuarlar ile altın ve gümüş takılar giyerler. Danslar, bayramlar, kutlamalar, düğünler ve işle ilgili uygulamalar gibi aile ve topluluk etkinliklerinde önemli bir rol oynamakta, aynı zamanda farklı etnik kimlikleri ifade etmekte ve farklı Moğol etnik grupları arasında aile birliğini ve karşılıklı anlayışı teşvik etmektedir. Geleneksel olarak Moğol Biyelgee, aile, klan veya mahalle içinde çıraklık veya evde eğitim yoluyla genç nesillere aktarılır. Günümüzde Biyelgee dansını aktaranların büyük çoğunluğu yaşlılardan oluşmakta ve sayıları giderek azalmaktadır. Farklı etnik gruplardan farklı Biyelgee formlarının çok az temsilcisi kaldığı için bu dansın doğal çeşitliliği de tehdit altındadır. Uygulayıcıların yaşlanması, geleneksel ortamların ve usta-çırak eğitim sistemlerinin bozulması, Bii biyelgee'nin sembolik ve anlamsal olarak yanlış yorumlanması, hareketlerin asimile edilmesi ve tek bir tip haline gelmesi gibi olumsuz etkiler hala mevcuttur.

Fotoğraf 1. 2. 3. Moğol Biyelgee – Moğol Geleneksel Halk Dansları (<https://ich.unesco.org/en/lists>)

2014, 2018 ve 2022 yıllarına ait Periyodik Raporlar incelendiğinde unsurun koruma eylem çalışmalarının devam ettirildiği, Bii Biyelgee danslarının mevcut durumu,

aktarımı ve kaybının değerlendirilmesine yönelik araştırma ve çalışmalar yapıldığı, örgün ve yaygın eğitim tanıtım faaliyetleri yürütüldüğü görülmektedir. Bii Biyelgee'nin korunmasında devlet kurumlarının yanı sıra araştırmacılar, akademisyenler ve sivil toplum kuruluşları da hayati bir rol oynamaktadır. Ulusal Kültürel Miras Merkezi'nin kayıt ve bilgi veri tabanına dayanarak Uvs Eyaleti'nin Bayad, Dorvod, Khoton etnik grupları üzerinde saha araştırması yapılmıştır. Bu saha araştırması sonucunda, Bii Biyelgee hareketlerinin ve melodisinin (*tatlaga*) tarzı, üslubu ve biçimi açısından 23 varyasyonu belgelenmiş, ses ve görüntü kayıtlarıyla Moğol Ulusal Yayıncılığı tarafından yayınlanan bir belgesel film yapılmıştır.

Moğolistan Kültür Bakanlığı, bu miras ögesinin korunmasına yönelik politika belgelerinin iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için sürekli çaba harcamıştır. Ulusal Kültürel Miras Merkezi, koruma önlemlerinin yanı sıra mirasın kayıt ve envanterini düzenli olarak güncellemektedir. Buna ek olarak, Khovd, Bayan-Olgii ve Uvs Eyaletleri ile Ulaanbaatar şehrindeki hükümet ve STK'lar, Moğolistan Ulusal Kültür ve Sanat Üniversitesi Kültür Okulu, Dans Okulu ve Ulusal Kültürel Miras Merkezi ile bu unsurun uygulayıcıları, araştırmacıları ve akademisyenleriyle iş birliği içinde koruma önlemlerine aktif olarak dâhil olmuşlardır.

Uganda: Batı Uganda'daki Batooro, Banyoro, Batuku, Batagwenda ve Banyabindi'nin Empaako geleneği- 2013

“Doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, sözlü gelenekler ve anlatımlar” SOKÜM alanlarıyla ilgili bir kültürel miras olan Empaako, Batı Uganda'da uygulanan bir “ad verme geleneği”dir. Empaako, toplumdaki tüm insanlar tarafından paylaşılan aile adlarının yanı sıra topluluklar arasında paylaşılan ve ortak olarak seçilerek yeni doğan bebeğe verilen on iki addan birini temsil eder. Bir kişiye Empaako adıyla hitap etmek, sosyal bağların olumlu bir şekilde doğrulanması anlamına gelir ve bir selamlama, sevgi, saygı, onur beyanı olarak kullanılır. Empaako'nun kullanımı gerginliği, öfkeyi etkisiz hale getirir; sosyal kimlik, birlik, barış ve uzlaşma hakkında güçlü bir mesaj gönderir. Empaako adı, kız veya erkek çocuğun doğumundan üç veya dört gün sonra yapılan “ad verme töreni”yle verilir. Klan dışında doğan bir çocuk veya topluluk içinde yaşamaya kabul edilen yabancı biri olması durumunda, herhangi bir yaştaki bir kişiye benzer bir isim verme töreni de yapılabilir. Tören evde, klan başkanının başkanlığında ve

akrabaların katılımıyla gerçekleştirilir. Mevcut akrabalarla olan benzerlik isim seçiminin temelini oluşturur. Daha sonra klan lideri çocuğa ismi açıklar. Bunu özel olarak hazırlanan ve ortaklaşa yenilen bir yemek takip eder, bebeğe hediyeler sunulur ve onuruna bir ağaç dikilir. Empaako'nun adlandırma ritüelleri yoluyla aktarımı, geleneksel kültürün değer kaybedişi ve bu unsurla ilişkili dilin kullanımının azalması nedeniyle bu uygulama pratiklerinde dramatik bir azalma görülmektedir.

Fotoğraf 4. 5. 6. Batı Uganda'daki Empaako geleneği (<https://ich.unesco.org/en/lists>)

2015, 2018 ve 2022 yıllarına ait Periyodik Raporlar incelendiğinde unsurun koruma eylem çalışmalarının devam ettirildiği, 1999 yılında kültür ve kalkınma temasıyla kurulmuş yerli bir STK olan Engabu Za Tooro – Tooro Gençlik Eylem Platformu'nun, Empaako geleneği için bir koruma stratejisi geliştirip Sözleşme'den yararlanarak 44 klanı, STK'yı ve krallığı harekete geçirdiği görülmektedir. Her klan, üyelerini harekete geçirmek, kökenleri, tarihi, değerleri, üyeliği, liderliği, mevcut projeleri ve Empaako'nun korunmasındaki rolleri hakkında toplu olarak bilgi üretmekle görevlendirilmiş ve bu bilgiler bir kitapta derlenerek İngilizce ve Runyoro - Rutooro dillerinde yayınlanmıştır. Empaako geleneğinin envanteri, Sözleşme'nin Hükümetler Arası Komitesi'ne akredite bir STK olan Engabu Za Tooro (EZT) tarafından, Uganda'da kültürden sorumlu bakanlık olan "Toplumsal Cinsiyet, Çalışma ve Sosyal Kalkınma Bakanlığı"nın ulusal envanterine dâhil edilmiştir. EZT'nin topluluk dernekleri, profesyoneller, araştırma kuruluşları, kültürel uygulayıcılar ve kanaat önderlerinden oluşan 200 üyesi bulunmaktadır. İlgili topluluklar envanterin hazırlanmasına tam olarak dâhil olmuş, toplantılara katılarak unsur hakkında bilgi vermiş, yerel kaynaklar, envanterin geliştirilmesine yönelik gönüllü katkılar hakkında bilgi vermiştir. İlgili topluluk kurumları ve STK'lar arasında Engabu Za Tooro haricinde, Tooro Krallığı, Bunyoro krallığı, Kabarole Araştırma ve Kaynak Merkezi, Banyabindi Kültür ve Kalkınma Vakfı, Bunyoro Kitara Kültür Merkezi, Empaagi Za kitara, UNESCO Uganda Ulusal

Komisyonu ve Turizm, Yaban Hayatı ve Miras Bakanlığı da bulunmaktadır. Bu kurum ve kuruluşlara ek olarak, gönüllülük esasının ön planda olduğu, önceden bilgilendirilmiş, onayı olan yerel liderler, klan liderleri, unsur taşıyıcıları, uygulayıcıları, aktarıcıları ve koruyucularından oluşan gruplar da koruma çalışmalarında etkin rol almaktadırlar.

Çin: Çin ahşap hareketli baskı tekniği- 2009

Klan soyağaçlarının derlenmesi ve basımında kullanılan ve dünyanın en eski baskı tekniklerinden biri olan ahşap hareketli tip baskı tekniği Zhejiang Eyaletindeki Rui'an İlçesinde halen sürdürölmektedir. Erkek kùltür taşıyıcıları, Çince karakterler çizmek ve kazımak, bu karakterleri daha sonra bir yazı sayfasına yerleştirmek ve basmak üzere eğitilmektedirler. Bu, detaylı bir tarihsel bilgi ve eski Çin dilbilgisi konusunda ustalık gerektirmektedir. Kadın kùltür taşıyıcıları ise, basılı soyağaçları bitene kadar kâğıt kesme ve ciltleme işini üstlenmektedirler.

Yazı sayfası söküldükten sonra hareketli karakterler tekrar tekrar kullanılabilir. Zanaatkârlar yıl boyunca ahşap karakter setlerini ve baskı araç-gereçlerini yerel topluluklardaki ata salonlarına taşır, orada klan soyağacını elle derleyerek basarlar. Sonrasında soyağacının tamamlanması bir törenle kutlanır ve matbaacılar soyağacını saklanmak üzere kilitli bir kutuya koyarlar. Ahşap hareketli baskı teknik ve bilgileri aileler arasında nesiller boyunca aktarılmaktadır. Ancak, gereken yoğun eğitim, elde edilen düşük gelir, bilgisayar baskı teknolojisinin popölerleşmesi ve soyağacı derlemeye olan azalan ilgi, zanaatkâr sayısındaki hızlı düşüşe neden olmuştur. řu anda, tüm teknik setinde ustalaşmış 50 yaş üstü yalnızca on bir usta kalmıştır. Bu geleneksel zanaat ve bu geleneksel bilgi korunmazsa, bu geleneksel uygulamanın ortadan kalkacağından tedirginlik duyulmaktadır.

Fotoğraf 7. 8. 9. Çin Ahşap Hareketli Baskı Tekniği (<https://ich.unesco.org/en/lists>)

2014, 2018 ve 2022 yıllarına ait Periyodik Raporlar incelendiğinde, unsurun koruma eylem çalışmalarının devam ettirildiği, Çin ahşap hareketli baskı tekniğinin korunmasına yönelik geleneksel tasarım ve uygulamaların, halk hükümetlerinin ilçe, belediye, il ve ulusal düzeylerde SOKÜM Envanteri'ne kaydettirilmiş olduğu görülmektedir. Bir unsurun korunması, yaşatılması ve aktarılması sürecinde Taraf Devlet/lerin yanı sıra belediyelerin, STK'ların, gelenek taşıyıcılarının, kısaca ilgili kişi, kurum ve kuruluşların bu koruma sürecinde katkılarının ne denli önemli olduğu farkındalığı ile Çin de bu unsurun yönetimi ve korunması sürecinde çok sayıda kişi, kurum ve kuruluşun ortak çalışma yapmasına imkân sağlamıştır. Çin'in Zhejiang Eyaleti'nde bulunan Zhejiang İl Kültür ve Turizm Dairesi başta olmak üzere, Wenzhou Belediye Kültür, Radyo ve Televizyon ve Turizm Bürosu, Rui'an Belediye Kültür, Radyo ve Televizyon, Turizm ve Spor Bürosu, Rui'an ICH Koruma Merkezi önemli rol üstlenmektedir.

Unsurun korunmasıyla ilgili topluluk veya grup örgütleri de bulunmaktadır. Taşıyıcılar tarafından Rui'an Dongyuan Taşınabilir Baskı A.Ş., Wang Chuanqiao Ahşap Taşınabilir Baskı El Sanatları Stüdyosu, Rui'an Bisheng Kültür Geliştirme şirketi, Wang Fawan Ahşap Taşınabilir Baskı Kültürel Yaratıcılık A.Ş. gibi işletmeler kurulmuştur. Unsurun korunmasında Zhejiang Rui'an Taşınabilir Baskı Derneği, Rui'an Soyadı Kültür Araştırma Derneği, Rui'an Taşınabilir Baskı Kültür Araştırma Enstitüsü gibi STK'lar yer almaktadır. Ayrıca, Rui'an Kaiyuan Meslek Okulu, Rui'an Pingyangkeng Okulu, Rui'an Ma'anshan Deneysel İlkokulu gibi eğitim kurumları ile Rui'an Taşınabilir Baskı Sergi Salonu ve Çin Taşınabilir Baskı Uzman Komitesi de koruma çalışmalarında etkin rol almaktadırlar.

Acil Koruma Listesi'nde Türkiye

Aralık 2024 tarihi itibariyle, 2006 yılında Sözleşme'ye taraf olan Türkiye'nin SOKÜM Listeleri'ne, 3 tanesi Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi olmak üzere, toplamda kayıtlı 31 adet unsuru bulunmaktadır. Bu 3 unsur "Islık Dili", "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği" ve "Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar" dır.

Islık Dili - 2017

01.0018 envanter numarası ile Türkiye SOKÜM Ulusal Envanteri'ne kayıtlı olan unsur, "doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, sözlü gelenekler ve anlatımlar" alanlarıyla ilgili bir kültürel mirasımızdır.

Islık dili, kelimeleri simüle etmek ve ifade etmek için ıslık sesini kullanan bir iletişim yöntemidir. Yerelde "Kuşdili" olarak da bilinen ıslık dili, bölgenin sarp dağları ve engebeli topografyası sonucunda yerel halkın uzun mesafeler arasında iletişim kurmanın alternatif bir yolunu bulmasını gerektirerek bir anlaşma dili olarak ortaya çıkmıştır. Islık dili ile haberleşmenin bölgede 500 yıldır olduğu kesin olarak bilinmekle beraber; haberleşmede ıslık dili kullanımının çok daha eski olduğu tahmin edilmektedir. Kültürel miras taşıyıcıları esas olarak hayatlarının çoğunu dışarıda geçiren tarım topluluklarıdır. İlgili topluluklar bu uygulamayı, kişiler arası iletişimi ve dayanışmayı güçlendiren kültürel kimliklerinin önemli bir yansıması olarak görmektedirler. Bölgedeki köylerde yaşayan insanlar, düğünlerini, cenazelerini, çeşitli özel günlerini ve toplumsal paylaşımın önemli bir parçası olan imece çağrılarını bu yolla duyurmaktadırlar. Toplum bu uygulamanın önemini farkında olmasına rağmen, teknolojik gelişmeler ve sosyo-ekonomik değişimler sonucunda taşıyıcı/aktarıcı sayısının ve kullanıldığı alanların azalmasına neden olmuştur. Uygulamaya yönelik en önemli tehditlerden biri cep telefonu kullanımınıdır. Yeni neslin ıslık diline olan ilgisi oldukça azalmıştır ve unsurun giderek doğal ortamından koparak yapay bir uygulama haline gelme riski bulunmaktadır. Bu tür tehditlere rağmen topluluklar, sürdürülebilirliğini sağlamak için bu dil pratiğini hem ulusal hem de uluslararası düzeyde aktif olarak teşvik etmekte ve ıslık dili hâlâ ebeveyn-çocuk ilişkileri bağlamında, Kuşdilini Yaşatma Kültür ve Turizm Derneği, Çanakçı Halk Eğitim Merkezi'nin ve yerel, gönüllü kültürel miras taşıyıcılarının çalışmalarıyla, hem örgün hem de yaygın eğitimle nesilden nesile aktarılmaya çalışılmaktadır.

Fotoğraf 10. 11. 12. Islık Dili (<https://ich.unesco.org/en/lists>)

2001 yılında ıslık dilini yaşatmak, tanıtmak, korumak, ıslık dili kültürüyle ilgili etkinlikler düzenlemek ve projeler hazırlamak amacıyla kurulan “Kuşdilini Yaşatma Kültür ve Turizm Derneği” Türkiye'deki tek sivil toplum kuruluşudur. Giresun ili Çanakçı ilçesinde yaşayan ve adını bu dilden alan Kuşköy halkı, bu kültürel mirasın doğal taşıyıcısı ve aktarıcısı oldukları ve bu kültürün gündün güne aktarımının azaldığını fark ettikleri için ile bu derneğe ve çalışmalarına destek vermektedirler (<https://ich.unesco.org/doc/src/34811.pdf>).

Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği - 2022

1.003.05/13 envanter numarası ile 2009 yılından beri Türkiye SOKÜM Ulusal Envanteri'ne kayıtlı olan unsur, “doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, geleneksel zanaatkarlık/el sanatları geleneği” alanlarını kapsayan bir kültürel mirasımızdır.

Geleneksel Ahlat taş işçiliği, volkanik Ahlat taşlarının çıkarılması, taşlara şekil verilmesi, süslenmesi ve daha sonra bunların yapı ve sanat eserleri oluşturmak için kullanılmasıyla ilgili bilgi, yöntem, beceri ve estetik anlayışı ifade eder. Ahlat taşı, Türkiye'de Bitlis ilinin Ahlat ilçesinde bulunan Nemrut Dağı'nın eteklerinden madencilerin geleneksel yöntemlerle çıkardığı volkanik bir taştır. Çıkarılan taş, taş ustaları tarafından el aletleriyle kesilip şekillendirilip ve süslenmektedir. Bu süslemeler kazıma, kabartma ve oyma teknikleriyle, genellikle organik, geometrik ve kaligrafik şekiller kullanılarak oluşturulmaktadır. Ahlat taşından yapı inşa etmek özel teknik ve bilgi gerektiren bir uğraştır. Taşın madenciler tarafından çıkarılmasında, inşaatta halk takvimi ve geleneksel doğa bilgisi önemli rol oynamaktadır. Ahlat taşının kırmızı, siyah, gri, beyaz ve kül rengi çeşitleri bulunmaktadır. İlk çıkarıldığında yumuşak olan Ahlat taşı zamanla sertleşmektedir. Bu sebeple çıkarılan taş, fazla zaman geçirilmeden taş ustaları tarafından işlenmelidir. Taş süslemeler kazıma, kabartma ve oyma teknikleriyle yapılmaktadır. İşlenen taşlar ev, cami, türbe, köprü gibi mimari eserlerin yanı sıra mezar taşları, kitabeler, çeşmeler ve diğer eserlerde de kullanılmaktadır. Ahlat Taş İşçiliğiyle yapılmış mimari eserler ve mezar taşları Ahlat kent imgesinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Ahlatlıların kültürel kimliğinin bir parçası olan bu el sanatları, ulusal düzeyde de kültürel devamlılık hissini yaratması açısından önemlidir.

Fotoğraf 13. 14. 15. Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği (<https://ich.unesco.org/en/lists>)

Uygulama yüzyıllardır nesilden nesile aktarılmıştır ancak son on yılda uygulanabilirliği, demografik değişiklikler (nüfustaki keskin düşüş ve büyük şehirlere göç nedeniyle yeni çırak bulma zorluğu) ve bölgede modern yapı teknikleri ve malzemelerinin yaygın olarak kullanılması gibi ciddi tehditlerle karşı karşıya kalmıştır. Unsura ilişkin geleneksel bilgi, beceri ve uygulamalar usta-çırak ilişkisi ile aktarılmaktadır. Buna ek olarak son yıllarda yaygın eğitim aracılığıyla da geleneksel bilginin aktarımı sağlanmaktadır. Unsurla ilgili grup ve topluluklar Ahlat taş işçiliğini geleneksel teknikler yöntemler ve malzemelerle sürdüren kişiler unsurun ilgi topluluğunu oluşturmaktadır. Bu ilgili toplulukta üç ana grup bulunmaktadır: Birincisi, taş ocaklarından geleneksel yöntemlerle taş çıkaran taş işçileri; ikincisi, çıkarılan taşları işleyen ve süsleyen zanaatkârlar ve üçüncüsü, taşları çeşitli el aletleri ile keserek yapı inşa eden kişiler olan taş ustalarıdır. 2012 yılında Yaşayan İnsan Hazinesi ilan edilen ve 26 Kasım 2020 tarihinde 92 yaşında vefat eden Ahlat taş ustası Tahsin Kalender, unsurun gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol oynamış, birçok usta yetiştirerek sahip olduğu bilgi, beceri ve geride bıraktığı eserleri sayesinde genç nesillerin unsura ilişkin farkındalıklarının artmasına katkıda bulunmuştur.

Unsurun korunmasında etkin rol oynayan kurum ve kuruluşların başında Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ahlat Kaymakamlığı ve Ahlat Belediyesi yer almaktadır. Ayrıca, Ahlat Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Ahlat Doğa ve Kültürel Mirası Yaşatma Derneği, Ahlat Fotoğrafçılar Derneği, Ahlat Müzesi, Ahlat Taş Ocağı çalışanları ile geleneksel bilgi taşıyıcısı ustalar, akademisyenler ve çıraklar da koruma çalışmalarına katılmaktadırlar. Kamu kurumları ilgili sivil toplum kuruluşları akademisyenler ve miras taşıyıcılarının aktif katılımları ile belirlenen koruma eylem planı 5 ana hedefe sahiptir: “Unsurun sürdürülebilirliğini tehdit eden ekonomik ve sosyal değişimlere karşı gerekli önlemlerin alınması; Geleneksel bilgi ve becerilerin aktarılmasındaki sürekliliğin sağlanması ve usta-çırak ilişkisinin güçlendirilmesi; Yerel düzeyde geleneksel mimari ve malzeme

kullanımının yaygınlaştırılması; Unsura ilişkin toplumsal farkındalığın artması ve Ahlat taş ocaklarının sũrdũrũlebilirliđinin sağlanması"dır.

Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar - 2023

1.032.02 envanter numarası ile 2014 yılından beri Türkiye SOKÜM Ulusal Envanteri'ne kayıtlı olan unsur, "doğa ve evrenle ilgili bilgi ve uygulamalar, sosyal uygulamalar, ritüeller ve festivaller" alanlarını kapsayan bir kültürel mirasımızdır. Başta Muğla, Bursa, Gaziantep, Hatay ve İzmir olmak üzere Türkiye'nin birçok şehrinde zeytincilik yapılmakta ve unsur güçlü bir şekilde yaşatılmaktadır.

Türkiye'de zeytin yetiştiriciliği, delice adı verilen yabani zeytin ağaçlarının aşılanması, budanması ve gübrenmesi, zeytinlerin toplanması, hasat edilmesi ve işlenmesi anlamına gelmektedir. Kullanılan yöntemler ideal toprak özellikleri, iklim ve gübre gibi doğaya ilişkin geleneksel bilgi ve uygulamalara dayanmaktadır. Zeytin ağaçları halk takvimine göre aşılanıp toplanmaktadır ve hasat mevsiminin başlangıcını ve sonunu çeşitli ritüeller, festivaller ve sosyal uygulamalar (halk dansları, yarışmalar ve ziyafetler gibi) belirlemektedir. Örneğin, köylüler mevsimin ilk zeytinlerini toplamak için bir araya gelirler ve bazı zeytinler bilinçli olarak yoksulların toplaması için korulara bırakılmaktadır. Geleneksel bilgi, yöntem ve uygulamalar yüzyıllar boyunca ailelerde ve köylerde sözlü olarak ve ilgili uygulamalara katılarak aktarılmıştır. Günümüzde yayınlar, yaygın eğitim kursları ve bilgilendirme seminerleri de bunların aktarımına katkı sağlamaktadır. Zeytin yetiştiriciliğine ilişkin uygulamalar barış, sonsuzluk, bilgelik ve uyumla ilişkilendirilen zeytin ağacı ve yaprağının sembolizminin yanı sıra toplum içindeki dayanışmayı, yardımlaşmayı ve uyumu da artırmaktadır. Unsur aynı zamanda çevresel sũrdũrũlebilirlik çabalarına da katkıda bulunur ve özellikle kırsal alanlarda sosyal ve kültürel kimliğin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Unsurun korunmasında etkin rol oynayan kurum ve kuruluşların başında Tarım ve Orman Bakanlığı, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü- Bornova Zeytincilik Araştırma Enstitüsü; Hatay Zeytincilik Araştırma Enstitüsü; Ulusal Zeytin ve Zeytinyağı Konseyi (UZZK) gelmektedir. UZZK, zeytin ve zeytinyağı ile ilgili araştırma ve eğitim kurumları, meslek odaları ve sivil toplum kuruluşlarının bir araya gelerek örgütlenmesini ve çalışmasını sağlayan zeytincilik sektörünün çatı kuruluşudur. 1954'te kurulmuş olan Marmarabirlik S. S. Marmara Zeytin Tarım Satış Kooperatifi

Birliği; 2006 yılında kurulan STK Zeytindostu Derneği; 2002’de İzmir’de kurulan STK Doğa Derneği; 1963’te kurulmuş STK Ezine Ziraat Odası; 1972 yılında kurulan STK S. S. Pıtırli Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 1972 yılında kurulan STK Saçaklı Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi ve 2013 yılında kurulan STK Geyikli Beldesi Tarımsal Kalkınma Kooperatifi unsurun korunması için etkin çalışmalarda bulunmaktadır.

Bu STK’lara ek olarak, Çanakkale Belediyesi, Mudanya İlçe Belediye Başkanlığı, İznik İlçe Belediye Başkanlığı, Ayvacık İlçe Belediye Başkanlığı, Ezine İlçe Belediye Başkanlığı, Ezine İlçesi Geyikli Belediye Başkanlığı ile Çanakkale ili Bayramiç İlçesi Ahmetçeli Köyü Muhtarlığı, Çanakkale ili Ayvacık İlçesi Koyunevi Köyü Muhtarlığı, Çanakkale ili Ayvacık İlçesi Bademli Köyü Muhtarlığı, Çanakkale ili Ayvacık İlçesi Balabanlı Köyü Muhtarlığı, Çanakkale ili Bayramiç İlçesi Zeytinli Köyü Muhtarlığı, Çanakkale ili Ecebat İlçesi Seddülbahir Köyü Muhtarlığı koruma çalışmalarında yer alan yerel yönetimlere örnek verilebilirler. Ayrıca, BUNGE Gıda Sanayi ve Ticaret A.Ş. ile Adatepe Zeytinyağı Müzesi de unsurun koruma çalışmalarında adı geçen kurum ve kuruluşlar arasındadır.

Unsurun korunması için ulusal düzeyde gerçekleştirilen toplantılara katılan ilgili STK’lar, belediyeler, muhtarlıklar ve miras taşıyıcılarının katkılarıyla bir “Acil Koruma Eylem Planı” hazırlanmıştır.

Fotoğraf 16. 17. 18. Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar
(<https://ich.unesco.org/en/lists>)

Yukarıda ele alınan Acil Koruma Listesi’ne dört ayrı Taraf Devlet tarafından kaydettirilen ve farklı SOKÜM alanlarına ait unsurlara ait belgeler ve raporlarda yer alan ulusal düzeydeki koruma çalışmaları ve planları incelendiğinde, bu çalışmaların Taraf Devletlerce farklı şekillerde uygulandığı görülse de, hepsinin ortak noktası, bir unsurun korunması, yaşatılması ve aktarılması sürecinde yerel yönetimlerin, belediyelerin,

STK'ların, gelenek taşıyıcılarının, kısaca, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların ortak çalışmalar yapmalarının teşvik edilmeye çalışılmasıdır.

Acil Koruma Listesi ve bu listeye kaydettirilen unsurlar Sözleşmenin "Uluslararası koruma çalışmalarını" daha ön plana çıkaran, daha görünür kılan çalışmalardan biri olsa da, bu koruma çalışmalarının ulusal düzeyde başladığı ve somut ve somut olmayan kültürel mirasın birlikte, bütüncül bir koruma yaklaşımı ile korunması gerekliliği UNESCO tarafından teşvik edilmekte ve Taraf Devletlerce bu sorumluluğun yerine getirilmesi beklenmektedir. Acil Korumada en önemli rol bu sebeple yerel yönetimlere düşmektedir.

Korumada Yerel Yönetimlerin Yeri

Gerek Sözleşme'nin 11. Maddesinde "Taraf Devletlerin Rolü"ne yapılan vurgu (Oğuz, 2013: 65), gerekse Uygulama Yönergesi'nin 3. Bölümündeki "Sözleşme'nin Uygulanmasında Katılım"a yapılan vurgu ile "somut olmayan kültürel mirası yaratan, sürdüren, ileten topluluklar, gruplar ve mümkün olduğunda bireyler ile uzmanlar"a ek olarak, "uzmanlık merkezleri ve araştırma enstitüleri"ne de dikkat çekilerek kültür taşıyıcıları haricinde unsurun korunmasında hükümet dışı kurumların ve yerel yönetimlerin (Gürçayır Teke, 2013; Metin Basat, 2013; Yıldız, 2010) de önemli rolleri olduğu dile getirilmektedir (Karakul& Yıldız, 2021: 51-52).

SOKÜM'ün tüm koruma süreçlerinde olduğu gibi acil korunması gereken kültürel miras unsurlarının koruma çalışmalarında da önemli roller üstlenen paydaşlardan biri de yerel yönetimlerdir. "Genelde kültürel miras özelde ise SOKÜM konusunda yerel yönetimlerin gerçekleştireceği tüm faaliyetler hem mirasın korunmasına hem ilgili topluluk grup ve bireyin bu mirasa sahip çıkmasına hem de yerel yönetimlerin yeni projeler ve işbirlikleri geliştirmesine aracı olmaktadır" (Karakul& Yıldız, 2021: 56). Ayrıca, yerel yönetimlerin diğer paydaşlara göre çok daha avantajlı oldukları bir konu ise, korunması istenen kültürel miras sahipleri olan ilgili birey, grup ya da topluluklara erişimin diğer paydaşlara göre çok daha hızlı ve etkili olabilmesidir (2021: 51). Bu durum yerel yönetimlerin koruma süreçlerindeki önemini daha ön plana çıkarmaktadır.

Kültürel mirası koruma süreçlerinde Türkiye'de kültürel ve doğal mirasın korunması (somut) ve yönetimine dair esaslar, 21.07.1983 tarihinde yürürlüğe giren 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanunu kapsamında düzenlemelere

dayanırken, SOKÜM korunmasına dair bu tür bir yasal düzenleme (mevzuat) henüz yoktur. Somut kültür varlıklarının korunmasında yerel yönetimlerin tescil, bakım, onarım gibi belli sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sebeple, yerel yönetimler tarafından yapılan koruma çalışmalarının yoğunluklu olarak somut kültürel mirasa odaklı olduğu, SOKÜM unsurlarının bu bağlamda geride kaldığı görülebilir.

Yerel yönetimlerin yaptığı koruma uygulamalarındaki sorunlar kültürel mirasın somut ve somut olmayan unsurlarının bütüncül anlayışla ele alınamayışından kaynaklanmaktadır. Somut olmayan kültürel miras unsurları ve kültürel mekânlar mirasın sahiplerince doğal ortamlarında korunabilmektedir. SOKÜM'e ait kültürel pratiklerin ise, turizm, göç, kentleşme ile özgün fiziksel bağamlarından kopararak yeniden canlandırıldığı ve bunların yarattığı folklorizasyon, değişim, dönüşüm gibi nedenlerle bu mirasın korunmasında problemler yarattığı görülmektedir. “ ‘Folklorizasyon’ yaklaşımının turizm amaçlı yaygınlaştırılması ve kullanımı, somut ve somut olmayan kültürel miras bütünlüğüne zarar vererek, tarihî çevrelerde bütüncül koruma sürecine zarar vermektedir” (Karakul, 2023: 722).

Bu sebeple, Türkiye'nin Acil Koruma Listesi'nde yer alan unsurlarının öncelikli korunmasında, yerel yönetimlerce çok yönlü, somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir arada olduğu bütüncül koruma anlayışı benimsenmeli, bir unsurun korunması sürecinde de öncelikle, “unsurun yaratıldığı bağlamın, geleneğin aktarıldığı tüm sürecin, kültürel mirasın sahipleri, kültür taşıyıcısı ustaların, ortaya çıkan ürünün ya da kültürel pratiğin, aktarımın gerçekleştiği mekânın” bütünü ele alınmalı ve diğer paydaşlarla, örneğin STK'larla ortak çalışmalar yapmaları teşvik edilmelidir.

Sonuç

Acil Koruma Gerektiren SOKÜM Listesi, 1972 Sözleşmesi'ndeki “Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesi”nin karşılığı olarak düşünölmektedir. Kültürel mirasın “kaybolma tehlikesi”nin en yoğun vurgulandığı koruma çalışmaları Acil Koruma Listesi etrafında yapılan çalışmalarda karşımıza çıkmaktadır. Hükümetler Arası Komite'nin de 2022 yılında yaptığı yeni vurgu ile Taraf Devletler tarafından dosya hazırlık çalışmalarında önceliğin “Acil Koruma gerektiren kültürel miras unsurlarına” verilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. Bir unsurun bir listeye kaydettirilmesinin koruma çalışmaları açısından “başarılı bir sonuç” değil, aksine “başarılı bir başlangıç” olarak

algılanması gerektiği ve koruma eylem planlarının bu şekilde sürdürülmesi gerekliliği ön görülmektedir. Bu çalışmaların devamı sürecinde Taraf Devlet/lerin özellikle STK'lar, belediyeler, yerel yönetimler gibi ilgili kurum ve kuruluşların yanı sıra mümkün olduğu kadar geniş bir şekilde toplulukları, grupları ve uygun durumlarda ilgili bireyleri dâhil etmeye çalışmaları teşvik edilmektedir.

Birey, grup ve toplulukların bir unsurun korunması çalışmalarına katılımının önemi kadar, bu süreçte özellikle STK'lar, belediyeler, yerel yönetimlere düşen sorumlulukların koruma çalışmalarının başarısını, daha da önemlisi bunun sürdürülebilirliğini etkilemektedir. Acil Koruma gerektiren bir unsurun tespiti, belgelenmesi, unsurla ilgili hazırlanacak koruma planlamaları öncelikle, unsurun bulunduğu yerdeki yerel yönetimlerin ve söz konusu unsurla ilgili söz sahibi olan STK'ların öncelikli sorumlulukları arasında yer almalıdır. Acil Koruma Listesi çalışmaları özelinde, ilgili mirasın korunmasına yönelik yapılacak acil koruma eylemlerinin bir an önce belirlenmesi, dosya hazırlık çalışmalarının zamanında ve düzgün bir şekilde gerçekleştirilmesi ulusal envantere kayıt oluşturma aşamasında çalışmalara hız kazandıracaktır. Acil korunması istenen mirasla ilgili söz sahibi olan tüm yerel kurum ve kuruluşların ortak çalışmalar yürütmesi ve unsur ile ilgili yapılacak çalışmalarda finansal ve manevi katkıların birlikte planlanması ve sürdürülmesi oldukça önemlidir. Bu konuda olumlu uygulamalar olarak, Acil Koruma Listesi'nde yer alan "Geleneksel Ahlat Taş İşçiliği" ve "Zeytin Yetiştiriciliği ile İlgili Geleneksel Bilgi, Yöntem ve Uygulamalar" unsurlarımızın koruma çalışmaları süreçlerinde aktif bir şekilde yer alan yerel yönetimlerin ve STK'ların katkı ve başarıları örnek gösterilebilir.

Bu örneklerden de yola çıkarak, Acil Koruma Listesi'ne kaydettirilen bir unsurun sürdürülebilirliğini daha iyi desteklemek için geliştirilecek koruma planlarında, özellikle ön planda olması gereken, "nesiller arası aktarım kapasitesinin ve uygulama sıklığının artırılması; doğal kaynakları korumak; unsuru korurken doğal ve kültürel çevresini bütünsel bir yaklaşımla korumak; daha fazla paydaşın koruma faaliyetlerine katılmasını teşvik etmek; belgesel, tanıtım filmleri, araştırma programları çekerek dijital dokümantasyon oluşturmak; kitap, katalog, yıllık, broşür basımları yaparak yazılı literatüre katkıda bulunmak; usta-çırak ilişkisine destek vererek konuyla ilgili eğitimler, kurslar, seminerler, çalıştaylar, sempozyumlar düzenlemek; sergi, yarışma, festivaller düzenlemek; radyo, televizyon programları ile internet, sosyal medya hesapları ve

uygulamaları aracılığıyla unsurun görünürlüğünü ve unsurla ilgili halkın farkındalığını artırmak” gibi bazı hedefler belirlenerek çalışmaların sürekli güncellenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, SOKÜM Sözleşmesi’nde vurgu yapılan “eğitim” konusunda gerçekleştirilen koruma çalışmaları göz önünde bulundurularak, özellikle ilgili üniversite ve bölümlerle işbirliği yapılmalıdır. Yükseköğretim aşamasında SOKÜM konusunda eğitim verilen kurumlarda görev yapan öğretim elemanlarının katılacağı eğitimler, atölyeler, konferanslar düzenlenmesi hem halkın hem de yerel yönetimde yer alan kişilerin konuyla ilgili farkındalık düzeyini ve bilgi seviyelerini artıracaktır. Bunlara ek olarak, konu uzmanları ile işbirliği içinde olarak bu bölümlerde eğitim alan/alacak öğrencilerin yeni üretilen yüksek lisans ve doktora tezlerinde konu olarak Acil Koruma gerektiren kültürel miras unsurlarını ve bunlarla ilgili koruma çalışmalarını seçmeleri ve bu konularda daha detaylı araştırmalar yaparak projeler yazmaları teşvik edilirse, bu başarılı bir koruma ve sürdürülebilirlik çalışması olacaktır.

Korunması istenilen kültürel miras unsurunun, özellikle kültürel kimliğinin bir parçası olan topluluk, grup ya da birey katılımının yanı sıra STK’lar, belediyeler, yerel yönetimlerin ve eğitim kurumlarının da katılımıyla bütüncül koruma anlayışının benimsendiği koruma sürecinin başarısı ve önerilen koruma planlarının uygulanabilirliği, güvenilirliği ve sürdürülebilirliği açısından son derece önemli olduğu unutulmamalıdır.

ⁱ Aralık 2024 itibariyle Acil Koruma Listesi’ne kayıtlı en fazla unsuru olan ülke olarak, üçüncü sırada 4 unsur ile Çin, Kenya ve Bostwana yer almaktadır. Bu makale için bu ülkeler arasından farklı bir SOKÜM alanında yapılan koruma çalışmalarını inceleyebilmek amacıyla Çin örnek olarak seçilmiştir.

Kaynaklar

Empaako tradition of the Batooro, Banyoro, Batuku, Batagwenda and Banyabindi of western Uganda Nomination Form (2013), Nomination File No: 00904, List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, <https://ich.unesco.org/en/USL/empaako-tradition-of-the-batooro-banyoro-batuku-batagwenda-and-banyabindi-of-western-uganda-00904>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Empaako tradition of the Batooro, Banyoro, Batuku, Batagwenda and Banyabindi of western Uganda, Consent Communities (2013). File No: 16995, <https://ich.unesco.org/doc/src/16995-EN.pdf>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Gürçayır, S. (2011). Somut olmayan kültürel mirasın korunması sözleşmesi üzerine eleştirel bir okuma, *Millî Folklor*, Yıl 23, Sayı 92, s. 5-12.

Gürçayır Teke, S. (2013). Sivil toplum kuruluşları ve somut olmayan kültürel miras: Katılım, akreditasyon ve eksiklikler, *Somut olmayan kültürel mirasın geleceği Türkiye deneyimi*, (Ed. M. Öcal Oğuz vd.), s.43-47, Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.

Karakul, Ö., Yıldız, T. (2020). *The role of local governments in the conservation of cultural heritage-Türkiye [Kültürel mirasın korunmasında yerel yönetimlerin rolü-Türkiye]*, UCLG-MEWA, İstanbul). https://uclg-mewa.org/uploads/file/6d44af25b1604d4894507cf8658500ef/Kulturel_Mirasin_Korunmasinda_Yerel_Yonetimlerin_Rolu-Turkiye.pdf, Erişim tarihi 24.10.2024.

Karakul, Ö. (2023). Kültürel mirasın bütüncül korunmasında yerel yönetimlerin rolü: Somut ve somut olmayan miras koruma deneyimleri, *Kültür mirası yönetimi: Neden ve nasıl? Türkiye'den deneyimler ve tartışmalar*. s. 717- 735, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Metin Basat, E. (2013). Somut olmayan kültürel miras ve yerel yönetim uygulamaları, *Somut olmayan kültürel mirasın geleceği Türkiye deneyimi*. (Ed. M. Öcal Oğuz vd.), Ankara: UNESCO Türkiye Millî Komisyonu.

Mongol Biyelgee, Mongolian traditional folk dance Nomination Form (2009), Nomination File No: 00311, List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, <https://ich.unesco.org/en/USL/mongol-biyelgee-mongolian-traditional-folk-dance-00311>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Mongol Biyelgee, Mongolian traditional folk dance consent communities (2009). File No: 01221, <https://ich.unesco.org/doc/src/01221.pdf>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Oğuz, Ö. (2017). Onuncu yılında somut olmayan kültürel miras listeleri: Görünürlük, değerlilik ve güvenilirlik, *Millî Folklor*, Yıl 29, Sayı 116, s. 5-17.

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi, (2005). *Millî Folklor*, (Fr. Çev.: M. Öcal Oğuz, İng. Çev.: Yeliz Özay, Göz. Geç.: Pulat Tacar), Yıl: 17, Sayı: 65, s.: 163-171.

Traditional Ahlat stonework nomination form (2022), Nomination file no: 00655, List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, <https://ich.unesco.org/en/USL/traditional-ahlat-stonework-00655>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Traditional Ahlat stonework inventory (2022), File No: 51984, <https://ich.unesco.org/doc/src/33899.pdf>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Traditional Ahlat stonework consent communities (2022). File No: 51985, <https://ich.unesco.org/doc/src/34811.pdf>, Erişim tarihi 08.12.2024.

UNESCO Intergovernmental Committee for the safeguarding of the intangible cultural heritage decisions report (2007), ITH/07/1.EXT.COM/CONF.207/Decisions, Chengdu, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000234392>, Erişim tarihi 08.12.2024.

UNESCO listelerinde Türkiye: [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\] =00228&multinational=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[] =00228&multinational=3#tabs), Erişim tarihi 08.12.2024.

Uygulama Yönergesi (*Operational directives for the implementation of the convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*) (2022). <https://ich.unesco.org/doc/src/34811.pdf>

unesco.org/doc/src/2003_Convention_Basic_Texts_2022_version-EN_.pdf, Erişim tarihi 08.12.2024.

Whistled Language nomination form (2017), Nomination File No: 00658 for Inscription in 2017 on the List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, <https://ich.unesco.org/en/USL/whistled-language-00658>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Whistled Language Inventory (2016), File No: 33899, <https://ich.unesco.org/doc/src/33899.pdf>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Whistled Language consent communities (2016). File No: 34811, <https://ich.unesco.org/doc/src/34811.pdf>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Wooden Movable-type Printing of China (2010), Nomination File No: 00322, List of Intangible Cultural Heritage in Need of Urgent Safeguarding, <https://ich.unesco.org/en/USL/wooden-movable-type-printing-of-china-00322>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Wooden Movable-type Printing of China (2022), Report on the status of an element inscribed on the list of intangible cultural heritage in need of urgent safeguarding, <https://ich.unesco.org/en/state/china-CN?info=periodic-reporting#usl-0326-2019>, Erişim tarihi 08.12.2024.

Yıldız, T. (2020). *Somut olmayan kültürel miras yönetimi: Sivil toplum katılımı*, Ankara: Geleneksel.

Traditional knowledge, methods and practices concerning olive cultivation (2023), <https://ich.unesco.org/en/USL/traditional-knowledge-methods-and-practices-concerning-olive-cultivation-01983>, Erişim tarihi 08.12.2024.

FİNANS: Bu çalışmanın yürütülmesinde herhangi bir finansal destek alınmamıştır.

ÇIKAR ÇATIŞMASI BEYANI: Yazarlar, bu çalışmayı etkileyebilecek finansal çıkarlar veya kişisel ilişkiler olmadığını beyan eder.

YAZAR KATKILARI: Yazar, makalenin tümünü katkılarıyla oluşturmuştur.

ETİK ONAY BEYANI: Bu çalışmada Yerel Etik Kurul Onayına gerek duyulmamıştır.

VERİ KULLANILABİLİRLİK BEYANI: Bu çalışmada kullanılan verilere yazardan talep üzerine erişilebilir.

FINANCE: No financial support was received for the conduct of this study.

CONFLICT OF INTEREST STATEMENT: The authors declare that there are no financial interests or personal relationships that may influence this study.

AUTHOR CONTRIBUTIONS: The author has contributed to the manuscript in its entirety.

ETHICAL APPROVAL STATEMENT: Local Ethics Committee Approval was not required for this study.

DATA AVAILABILITY STATEMENT: The data used in this study are available upon request from the author.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution Non Commercial 4.0 International